

היהודים הופיעו בלשנו (בגרמנית: Lissa) בראשית המאה ה-16. ב-1507 הם נמצאו ברשימת הנישומים שהוטל עליהם מס הכתרה. הציבור היהודי התפתח בצורה מואצת לאחר הענקת זכויות עיר למקום, ב-1547, בייחוד אחרי כתב זכויות מפי בעלי העיר, אנדז'יי לשצ'ינסקי ב-10 במרץ 1626. ב-1656 במקום התגוררו 400 משפחות יהודיות-קרוב לארבעת אלפים איש. במהלך מלחמת פולין-שוודיה (1655-1660) צבאו של סטפן צ'ארנייצקי טבח ב-300 מתוכן ו-100 הנותרות נמלטו אל הרייך.

הציבור היהודי השתקם מהר מאוד- ב-1676 היו כבר 623 יהודים (הם היוו 19,6 אחוז מכלל התושבים). גידול באוכלוסיית היהודים חל למרות אסונות הטבע וההרס שבוצע לפרקים ברובע היהודי, באלה גם השריפות מ-11 באוגוסט 1767 וה-2 ביוני 1790 (בזו האחרונה נשרפו 196 בתי יהודים). ב-1765 בלשנו התגוררו 4724 יהודים, ב-1770-3600, ב-1775-2547, ב-1779-2456.

עד מהרה הקהילה המקומית הפכה לאחת הגדולות בממלכה. במאה ה-18 יהודים המשויכים למשפחת לשצ'ינסקי, לאחר חורבנה הכספי של הקהילה היהודית בפוזנן, קיבלו לידם את השליטה בקהילה באיזור ויילקופולסקה (פולין גדול). החל מ-1714 עד ל-1764 הקהילה היהודית בלשנו ייצגה את יהודי ויילקופולסקה (פולין גדול) בוועד ארבע הארצות. הפיתוח המואץ התרחש הודות למצבם של היהודים במסחר המקומי והעל-מקומי. יהודי לשנו היו אורחים קבוע בירידים בלייפציג, פרנקפורט, ברלין, דנציג, קניגסברג, פטרסבורג, ירוסלב וברודי. הם החזיקו במגעים קבועים עם טורקיה, פרס ורוסיה. יחד עם ההצלחה הכלכלית, התפתחו גם התרבות, האמנות והמדע. ב-1767 פעלו שבע ישיבות, אחת מהן המכונה בית הספר הרבני, נהנתה מיוקרה רבה מאירופה. למדו בה מאות מפולין, מוראביה, צ'כיה ופרוסיה. ב-1798 למדו בה 53 בחורי ישיבה. רבנים מלשנו כיהנו לאחר מכן בכהונות רבניות בקהילות היהודיות החשובות ביותר באירופה, בצרפת, הולנד, אנגליה, גרמניה או איטליה. בין הרבנים הידועים ביותר מהמאות ה-18-19 היו בין השאר מרדכי הירש, אברהם

אבוש ליסה, דוד טייבלה, יעקב לורברבוים, עקיבא אייגר, רפאל קוש ולודוויג קאליש. עוד במחצית המאה ה-19 התקיימו בלשנו 20 בתי מדרש ו-18 חנויות ספרים יהודיות.

ב-1792 החלו לשקם את הרובע היהודי בצורה, שבה הוא שרד עד המאה ה-20; מה שמעניין, באופן פורמלי הרובע חדל מלהתקיים, משום שהחל מסוף המאה ה-18 יכלו להתגורר בשטחה של לשנו כולה. אנשים רבים, בייחוד אלו האמידים יותר וכן אלה המצדדים במודרניזציה, השתמשו באפשרות זו.

למרות מספרם הגדול יחסית, במאה ה-19 קרנה של הקהילה היהודית החל לרדת בשל שינויים דמוגרפיים. ב-1789 התגוררו בלשנו 4,5 אלף יהודים, ב-1793 – 2991 (43,9 אחוז מכלל התושבים), ב-1800- 3677 (40 אחוז), ב-1833- 3960, ב-1840- 3466 (39,2 אחוז), ב-1858- 2578 (27 אחוז), ב-1861- 2370 (25,7 אחוז), ב-1871- 1889 (18 אחוז), ב-1895- 1207 (8,9 אחוז), ב-1903- 1210 (8,5 אחוז). בד בבד הקהילה הייתה שקועה בחובות; ב-1842 החוב הגיע ל- 72 230 טלר. כדי לשלם את החוב המוטל, אחד מחברי הקהילה, דוד מנקביץ', רכש במכירה פומבית את כל התשתיות, בית הכנסת, בית הכבאים, בית הקהילה, המקווה, בית החולים, סדנאות סוחרים, בית מטבחים כשר, בית טהרה, בית הקברן ובית העלמין ולאחר מכן החזיר את כל אלה לרשות הקהילה.

במשך כל המאה ה-10 גדל מספרם של מצדדי ההשכלה. 416 יהודים החזיקו בתעודות התאזרחות ב-1842 ואישורי שהייה- היו בידי 523 איש. הרבה בחורי ישיבה צעירים יצאו לתרבות רעה לטובת תפיסה סינתטית של יהודית, חיבור בין הישן לחדש. אלה שדתם לא הייתה כה אדוקה שלחו את בניהם לגימניזיון של משפחת לשצ'ינסקי. ב-1830 היהודים היוו שם חמישה אחוזים מכלל התלמידים ובסוף שנות הארבעים של המאה ה-19- בסביבות ה-30%. ב-1848 נוסד בית הספר היהודי לבנות ולבנים, וזה האריך ימים עד 1921. בראשיתו למדו בו כ-450 ילדים (שישה מורים עבדו בו), ב-1861- 291, ב-1920- 39 (אז עבד בו מורה אחד).

השפעות השמרנים בתחומי הדת היו אמנם רבות עד לשנות השישים והשבעים של המאה ה-19. עוד בשנת 1842 פעלו שני בתי מדרש והדרשות בבית הכנסת בשפה הגרמנית נאמרו אך ורק פעמיים בשנה. בשנת 1870 לערך פעלה ישיבה שבה, בין השנים 1898-1900, לימד הרב עמנואל דויטש ואחריו שמואל בק וזיגפריד גלס.

בשטחה של הקהילה פעלו אגודות יהודיות, ראשית כל חבורות וגילדות, שהיו להן בתי תפילה משלהם, לאחר מכן אגודות חילוניות, במרבית על המקרים בעלות אופי של עזרה הדדית וצדקה. כל אלה היו במאה ה-19 במסגרת האגודות חברה קדישא, מטהרי המתים, (החל מ-1787), נושאי המיתות (החל מ-1787), קברנים (החל משנות השבעים של המאה ה-18). עם הזמן, לרשימה הזאת נוספו קרן הפנסיה (*Alter-Versorgungsanstalt*), אגודה לרווחת הסטודנטים העבריים (*Verein zur Bekleidung israelitischer Schüler*) ואגודה לטובת העלמות היהודיות (*Mädchen-Bekleidungs-Verein*) וכן אגודה לאספקת הפחם ועצי ההסקה (*Holz und Kohlenvert Verein*), קרן משפחת זאקס להשתלמות המורים (*Sachs'sche Stiftung zur Heranbildung von Lehrern*), הרמוניה, אגודת ההיסטוריה והספרות היהודיות (*Verein für jüdische Geschichte und Literatur*).

למרות שלאחר 1945 נחרבו אתרים יהודיים רבים בתוך הרחוב היהודי (ברחוב נרוטוביצ'ה), אפשר למצוא עוד היום סימנים לפאר היהודים בלשנו. בית הכנסת החדש הוקם בין השנים 1796-1799, בית הכנסת עבר שיפוץ ב-1867 וב-1891 ועבר שינויים מבנה ניכרים בין השנים 1904-1905. המבנה שרד, למרות ההרס בשואה ובתקופת פולין העממית. קיימים גם מבנים של בית המדרש לשעבר והישיבה שברחוב שרדנייה 4 (משנת 1750 לערך), בית הספר היהודי הכולל (ברחוב קראשינסקייגו 22), בית המטבחיים הכשר (ברחוב נרוטוביצ'ה 47), בית קרן וולהיים (ברחוב קראשינסקייגו 11), שם פעל בית החולים, בית המחסה, מושב זקנים ובית "בני ברית", בית קרן זאקס (רחוב נרוטוביצ'ה 5), בית מאפיית מצה שברחוב וואז'בנה או בנייני תעשייה יהודית שנותרו ברחוב נרוטוביצ'ה 36 או סקארבובה 1. שרד גם בית העלמין היהודי.

חיבורה של לשנו לפולין הביא להגירה המונית של יהודי המקום לגרמניה ולחידלון של הקהילה. ב-1920 חיו בעיר 505 יהודים (2,9 אחוז), ב-1928- רק 161 (1,3 אחוז) וב-1938- 184 (אחוז אחד). לא היו בנמצא אמצעים להמשך פעילותה של הקהילה וב-1932 הקהילה המתקמטת מצאה את עצמה בתוך חובת דאגה ל-11 קהילות מפורקות שחוברו אליה מאזורי לש'צינסקי, קושצ'יאנסקי, ראוויצ'קי וגוסטינסקי. בין השאר נמכר העוגב מבית הכנסת. אגודת ההיסטוריה והספרות היהודית המשיכה את פעילותה כבודדת וב-1934 קמה אגודת גמילות החסד המקומית. בית הספר נסגר ופורק ב-1921 ותלמידיו המשיכו את לימודיהם בבית הספר האוונגלי ולאחר מכן בבתי הספר הכלליים.

עם פרוץ המלחמה ב-1939 חלק מיהודי לשנו נמלטו מהעיר אל תוככי פולין והנותרים (172?) גורשו על-ידי הגרמנים בדצמבר 1939, לסוקלוב פודלסקי, סארנקי וטומאשוב מזובייצקי. בעת השואה החל מאפריל 1941 עד ל-28 באוגוסט 1943 פעל מחנה עבודה ליהודים (Judenlager). אסיריו הובאו לגטו לודז' ; הם עבדו בהזמנת נתיבי ברזל גרמניים של הרייך. מחנה העבודה נמצא ברחוב נרוטוביצ'ה דהיום.

בית העלמין היהודי בלשנו קם ב-1626, בכתובת הנוכחית ברחוב יוחנן פאולוס השני 14. שטחו השתרע על 2,7 ההקטר וצורתו הראשונית הייתה קרובה לטרפז שאינו שווה שוקיים. במאה ה-19 בית העלמין היה שכן לקסרקטינים צבאיים. בית העלמין נחרב בשואה על-ידי הגרמנים והמצבות השבורות שימשו לריצוף הדרכים המקומיות. בשנות השבעים של המאה ה-20, בחלק משטחו, בשטח של יותר משני ההקטר, נבנו בלוקים של בנייני דירות וחנייה (כעת ברחוב גרנוולדזקה ו-וולודראצ'קה). ב-1993, הודות למאמצים של המוזיאון המחוזי, החלו עבודות שימור בשטח הדומה למעין שווה שוקיים המשתרע על חצי ההקטר. במשך העבודות האלה נמצאו כ-400-350 קטעי מצבות (352 מלשנו, 15 מבורק ויילקופולסקי, 2 מרידז'ינה) שברים אלה הונחו בקרבת בית טהרה ששרד, מראשית המאה ה-20, באותו הבית, בין השנים 1993-2004, התמקמה תצוגה של מחלקת היהדות, שהועברה לאחר מכן לבית הכנסת שברחוב נרוטוביצ'ה 31. בתצוגה זו הוצגו כמה מהמצבות היקרות ביותר. כעת בבית הטהרה פועל סניף של הספרייה העירונית הציבורית בלשנו. המצבה העתיקה ביותר שנשתמרה היא מ-1700 והחדישה ביותר מ-1939. לפני חורבנו של בית העלמין המצבות

העתיקות ביותר היו מהמאה ה-17. שטח בית העלמין הוסדר (ייעור) וגודר על-ידי אלמנטים מברזל שעובדו על-ידי נפח והושמו על יסוד לבנים עם עמודי לבנים. ב-1992 בית העלמין נרשם ברשימת האתרים לשימור (Wlkp/A/787). מלבד שטח בית העלמין שרד גם בית הקברן, מראשית המאה ה-20, שנמצא כעת ברחוב אסתקובסקי 4 והוא גם רשום ברשימת האתרים לשימור.

ביבליוגרפיה

- D. Czwojdrak, *Z dziejów ludności żydowskiej w południowo-zachodniej Wielkopolsce*, Grabonóg 2004.
- Z. Guldon, J. Wijaczka, *Ludność żydowska w Wielkopolsce w drugiej połowie XVII wieku*, [w:] *Żydzi w Wielkopolsce na przestrzeni dziejów*, Poznań 1995.
- Z. Guldon, J. Wijaczka, *Osadnictwo żydowskie w województwach poznańskim i kaliskim w XVI–XVII wieku*, „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego” 1992, nr 2–3.
- Heppner, I. Herzberg, *Aus Vergangenheit und Gegenwart der Juden und der jüdischen Gemeinden in den Posener Landen*, Koschmin–Bromberg 1904–1909.
- S. Kemlein, *Żydzi w Wielkim Księstwie Poznańskim 1815–1848*, Poznań 2001.
- L. Lewin, *Geschichte der Juden in Lissa*, Pinne 1904.
- M. Maćkowiak, *Żydzi w Lesznie*, Leszno 2006.